

Naplójegyzetek VIII.

„A szétszóródás előtt”

A Tokaji Írótábor az elmúlt években az első világháború centenáriumaéhoz kötötte programjait. Az idén 2019. augusztus 15-től 19-ig az 1918–1919-es esztendő hazai történéseiről folyt a tanácskozás Tokajban, különös tekintettel a magyar írók szerepvállalására és azokra az írásaikra, amelyek ebben az időszakban keletkeztek.

A világháború utolsó éveiben jelentős politikai válságot élt át Magyarország. Amikor IV. Károly osztrák császár és magyar király 1917 májusában leváltotta az erőskezű magyar miniszterelnököt, Tisza Istvánt, valószínű nem sejtette, hogy ezzel nem a társadalmi békét, hanem a politikai káoszt készíti elő. A Tisza helyére kinevezett Esterházy Móric kormánya három hónapig, a tapasztalt Wekerle Sándor tizennégy hónapon át birkózott a háború előidézte bajokkal, a katonai összeomlás, az általános elszegényedés, a munkanélküliség és a spanyolnáthajárvány drámai következményeivel. Végül 1918. október 30-án elsodorta a Wekerle-kormányt az őszirózsás forradalom, és Tisza István meggyilkolásával egy napon Károlyi Mihály és a szociáldemokrata párt került hatalomra. Ekkor már a Felvidéket cseh katonai alakulatok foglalták el, míg a Román Királysággal 1918 májusában megkötött különbéke ellenére is a román csapatok folytatták Erdély megszállását.

A hazai politikai és gazdasági helyzet kibontakozását nagyban hátráltatta a fellépő súlyos infláció. A Károlyi-kormány ráadásul minden ellátás nélkül engedte szétszéledni a háborúból hazatért, leromlott egészségű, nincstelen katonák tízezreit; így nem tudott védekezni a cseh és román hadsereg kíméletlen támadásai ellen.

A Moszkvából 1918 decemberében hazatért Kun Bélának és kommunista társainak mind

látványosabb és erőszakosabb fellépése az elszegényedett tömegek változást váró elégedetlenségére épített: nyíltan készültek a mielőbbi hatalomátvételre. A szovjetek által pénzzel és fegyverekkel jól ellátott kommunista vezetőknek a szociáldemokrata párttal való egyesülés révén sikerült is kieszközölniük a Károlyi-kormány lemondását, és 1919. március 21-én kikiáltották a Tanácsköztársaságot. Már a Károlyi-kormány is kimondta az Osztrák–Magyar Monarchiától való elszakadást, és a „Magyar Népköztársaság” létrejöttét, most viszont a proletárdiktatúra lett az ország államformája. A kommün vezetői megígérték ugyan a kommunista államalakulat elleni, felgyorsult cseh és román támadások megállítását, de erre az első hónapokban nem került sor. A románok már az Alföldön jártak, amikor 1919 májusában Stromfeld Aurél vezetésével a magyar Vörös Hadsereg jelentős felvidéki területeket foglalt vissza a cseh csapatoktól. A magyar ellenállást azonban hamarosan visszavonulásra kényszerítette a győztes hatalmak tiltakozása, a békekötés feltételeivel zsarolták meg a kommunista kormányt. Az elégedetlenség a Számuely vezette Lenin-fiúk terrorja miatt is egyre nőtt, miközben ellenállás nélkül közeledett Budapest felé a román hadsereg. Kun Béla augusztus 2-án elmenekült Magyarországról, augusztus 4-én pedig a románok megszállták a fővárost, majd ultimátumot nyújtottak be az új magyar kormánynak. Csak az antant követelésére 1920 első hónapjaiban vonultak ki végül az országból, miután a fegyvertelen lakosságot sem kímélve számos véres összetűzést provokáltak, és sok ezer vagyon gabonát, gyári felszereléseket, járműveket szállítottak át Romániába.

A Tokaji Írótáborban a véres korszak krónikásai közül Kassák Lajos Egy ember élete című önéletrajzáról és Babits Mihály háborúellenes ver-

seiről és szerepvállalásáról esett a legtöbb szó. Előadások idézték fel a megszállt országrészek sorsát és más művészek, írók, így Kodolányi János, Illyés Gyula, Tormay Cécile, Kosztolányi Dezső műveit is, hiszen ezek jelentősen hozzájárultak ahhoz, hogy a késő utódok is megismerhessék ezt a tragikus történelmi időszakot.

Beszéljünk egy kicsit az iskoláról!

Az egyik kereskedelmi csatorna beszélgetős műsorában hallottam egy rádiós apukát panaszkodni arról, hogy gyermeke intőt hozott haza, amelyben az állt, hogy a kicsi óra közben kiszaladgál az osztályból. Ennek kapcsán súlyosan elmarasztalta az ilyen iskolákat és tanárokat, mert ostoba, „poroszos” szigort alkalmaznak, intőkkel zaklatják a tanulókat és a szülőket.

– Mi az, hogy intő? Hogy lehet ilyen ódivatú eszközöknek szerepük még a 21. században? – kérdezte, és beszélgetőtársai is egyetértettek vele, hogy korunk iskolája már nem élhet ilyen módszerekkel.

Magam is tanárként végeztem, sőt, tanítottam is rövid két évig egy általános iskola felső tagozatán, később pedig három gyermek édesanyjaként is tapasztaltam, hogy senki sem tartja legszebb emlékei között számon azt a napot, amikor intőt vitt haza, még ha ezért otthon nem is verték el prakkerral. Szülőként sem öröm az ilyen „rossz hír”, nem könnyű megbeszélni a felindult és persze mindig ártatlan gyermekkel a történeteket.

De mi is tulajdonképpen az intő? Az iskola és a szülők együttműködésének egyik eszköze: a tanár írásbeli tájékoztatása arról, hogy valami problémás dolog történt a növendékkel.

A legmodernebb iskolapszichológia szerint is alapkövetelmény az iskola és a szülők jó együttműködése, amely folyamatos párbeszédben nyilvánul meg, és megvalósulhat személyes találkozások, programok, telefonbeszélgetések vagy éppen levelezés útján. Az intő ezen belül azonban egy adminisztratív bizonyíték is, amelyet általában csak megismétlődő konfliktusok esetén szoktak alkalmazni. Pontosan akkor, amikor a gyermek viselkedésével, tanulásával olyan problémák vannak, amelyek hosszabb távú következménnyel járnak/járhatnak, például a félévi, év végi magatartásjegyre, osztályzataira nézve.

Felmerülhet a kérdés, hogy állnak-e más, jobb „fegyelmező eszközök” a korszerű, 21. századi pedagógus rendelkezésére. Tegye közzé a Facebookon, vagy írja meg e-mailben a kellemtelen közlendőket? Akkor az már nem intő?

A rádiós beszélgetés résztvevői – maguk is értelmiségi emberek – ennél tovább mentek: Egy jó iskolában egyáltalán nincs szükség „fegyelmező” eszközökre. Sőt, érdemjegyek osztogatására sincs. Ezek ósdi dolgok, csak arra jók, hogy tönkretegyék a gyermekek egóját, és megalázzák őket társaik előtt.

Közismert vélemény ez, sokszor hallhatjuk a médiában. Hangoztatóinak csak egyetlen kérdést tennék fel: Egyáltalán mire való az iskola? Csak és kizárólag arra, hogy ott jól érezzék magukat a gyerekek?

Ha ez így volna, akkor tényleg nem volna szükség sem osztályzatokra, sem – a gyermek korosztályához illő és méltányos – fegyelmező eszközökre.

De nincs így. Azért költ ma is minden magára adó társadalom olyan sokat az iskolarendszerére, hogy a fiatalok elsajátítsák a közösségbe való beilleszkedés – nem könnyű – gyakorlatát. Ezen múlik ugyanis, hogy mit tudnak majd elérni életük során. Lesz-e elég tudásuk, elég fegyelmezettek lesznek-e, kellő párbeszédképességgel rendelkeznek-e majd ahhoz, hogy megbecsüljék őket, hogy jó munkahelyet szerezzenek, hogy azt meg is tudják tartani, és hogy teljesítményüket – már nem osztályzatokkal, de jó fizetéssel – értékeljék is, stb.

Ha mindezek a 21. században nem volnának fontosak, akkor valóban az egyetlen szempont az lenne, hogy gyermekeinknek kedvükre van-e a tanár, az iskola, és szóba se jönné az – úgymond – erőfeszítéseket kívánó tanulás és a közös munkához szükséges fegyelem.

Egy kulacs víz

Amikor nem volt alkalmas az idő a dunai evezésre, édesapánk vasárnaponként kirándulni indult velünk a Pilisbe: Kő-hegyre vagy a Szentendre fölötti Lajos-forráshoz, esetleg az Oszolysziklához. A rövidebb, de még hótalan téli vasárnapokon pedig általában a Budai-hegyekben

kirándultunk. Így a népszerű Harang-völgybe, amelyen föl lehetett gyalogolni akár a Normafaig is. Fehér teleken a profik fordítva tették meg ezt az utat, a keskeny, meredek völgyben sílécclal siklottak le a Zugligetbe. Túra előtt még a Pasaréten elcsíptük a korai szentmisét vagy hazafelé az este hat órait a Városmajorban. Az is előfordult, hogy útközben, valamely ismerős templomba tértünk be szentmisére. Édesapánk mindent jó alaposan eltervezett, édesanyánk pedig az ennivalónkat készítette össze, és pakolta be a hátizsákunkba. Egész nap a magunk kenyerén voltunk. Nekünk, gyerekeknek is kiskorunktól volt hátizsákunk és kulacsunk, mondhatni, hogy ezek a kellékek velünk együtt nőttek. De ne olyan tarka, színes, sokcipzárás holmikra gondoljunk, mint amelyet manapság már az óvodások is viselnek. A mi hátizsákjainkat édesanyánk varrta valamely régi, halványzöld ballon- vagy viharkabátból, igyekezve, hogy az eredeti kabátzsebek is felhasználásra kerüljenek. Egyszerű szabásuk volt, mint egy zsáknak, felül zsineggel kellett összehúzni, az egykori kabátövből pedig ügyes vállpántok lettek. A kulacsaink viszont gyáriak voltak, alumíniumból készültek, csavaros, jól záródó sapkájukat egy keskeny bőrszík fűzte a kulacsnyakhoz. Apánk hátizsákja a háborús évekből származott, kulacsának pedig vastag bőrből készült tokja is volt, amely hűvösen tartotta a vizet, és fel lehetett kapcsolni a derékszíjára. A kulacsunkat még az otthoni csapoknál megtöltöttük vízzel. Többször is, mivel a szülői figyelmeztetés ellenére azonnal inni kezdtünk belőle, tudniillik sokkal jobb ízű a kulacsbeli víz, mint amit pohárból ihat az ember. Napos por ízére ma is emlékszem, de hogy mi adta ezt a különlegességét, nem tudnám megmondani.

Édesapánk szerint a vízünknek ki kellett tartania az úti cél eléréséig, például a megmászanó hegy tetején álló turistaházig. A villamoson, buszon még megálltunk, hogy ne iszogassunk, de gyaloglás közben egyre jobban kívántuk a vizet. Meg kellett tanulnunk spórolni vele, hiszen tapasztaltuk, hogy mind kevesebb lötykölődik az alumíniumflakon alján. Elképzeltetlenség volt, hogy a kitűzött cél előtt valahol vízszerezéssel próbálkozzunk. Úgy emlékszem, egyszer mégis előfordult, hogy visszafelé jövet, Szentendrén, a patak parti úton, pirosítóan hideg, őszi időben,

egy kapuban álldogáló nénit megkértünk, hogy megtölthessük nála a kulacsainkat, mert a menedékházat zárva találtuk, így a visszaútra egy csepp vízünk sem volt.

Mekkora kincsnek éreztük azt a kulacs vizet! Egy turista számára szinte a legfontosabbnak. Mert ténylegesen az is: a gyaloglástól is, a célunk elérésekor letelepedve elfogyasztott száraz kosztól, kolbásztól, hagymától, kenyértől is jól megszomjaztunk. Merő szenvedés lett volna a kirándulás víz nélkül.

Nem akarok semmiféle összehasonlítást tenni a mai szokásokkal és lehetőségekkel, nem akarom „bezzeg a mi időnkben”-féle sopánkodásra használni a régi emlékeket. Nem arról volt szó, hogy apánk valamiféle spártai nevelés jegyében kínzott volna bennünket a sok gyaloglással, a fegyelmezettséggel evésben és ivásban. Inkább arról, hogy erős, kitartó, a természetben jól boldoguló embereket akart nevelni belőlünk. Olyanokat, amilyen ő maga és a természetben, a természetből élő felmenőink is voltak.

Kirándulásainkban, de abban a kulacs vízben is a maga kipróbált életgyakorlatát és -filozófiáját akarta megismertetni velünk és örökségként átadni nekünk.

Erőszak kultusz

Azt hiszem, mindannyiunkat megdöbbenett két, egymást gyorsan követő, nyár végi hír, mert mindkettő arról szólt, hogy egy családapa megölte 4-5 éves gyermekét és gyermeke édesanyját, majd végzett saját magával is. Ez a két, szinte felfoghatatlan büntett a hírek szerint hasonló okból, féltékenységből és hasonló, brutális módon következett be, előbb egy viszonylag jómódú budapesti kerületben, majd egy Heves megyei községben.

Mi lehet az, ami két, egymástól ilyen távol élő, különböző társadalmi réteget képviselő emberben ugyanazt a szélsőséges magatartást váltja ki? Valószínű, hogy nem a családi háttér, nem a szülői példa, nem az oktatás és nevelés szellemisége, nem a munkahelyi státusz és légkör. Ezek akár extrém mértékben különbözőek is lehetnek. Az, ami modern korunkban is közös, ami manapság is egyre korábbi életkortól kezd-

ve mindenkit elér, az a kultúra. Pontosíthatunk: a tömegkultúra. Nem lehet olyan szegény, faluvégi házacskába benyitni, ahol az éjjel-nappal műsort sugárzó televíziók és más elektronikus készülékek jóvoltából ne ugyanazok a kulturális impulzusok érnék az embert, mint akár a Rózsadomb tetején álló, sokféle luxussal felszerelt villában. Nem kötelező ugyan a készülékek bekapcsolása és a műsorok követése, mégis szinte mindenhol állandóan működnek a „varázsdobozok”, varázsfalak. A mai ember lelki szükségletévé vált, hogy szóljanak. Ha takarít, ha főz, ha szerel, ha bármi munkát végez az otthonában vagy a munkahelyén, ha bevásárol, ha a strandon pihen. Legtöbbször szeretik, mások elviselik, egyesek nem kedvelik, de mégis állandó a háttérzaj körülöttünk, mert az üzleti életben is a többség ízlése és akaratja a döntő.

Márpedig a mindent elborító tömegkultúra termékei széles körben ismertek és népszerűek, gyártásuk, forgalmazásuk ezért világméretű üzlet. Nagy kár, hogy ezek az árucikkek zömrel az erőszak kultuszát terjesztik. A tévé- és színházi műsorok, a színes bulvárlapok, az internetes portálok, a világhálón is terjesztett filmek, szerepjátékok (Való Világok, túlélőshow-k stb.) szinte kötelező mintaként, életmegoldásként mutatják be az erőszakot. Ezt népszerűsítik a horrorfilmek, a thrillerek, a különleges, akár évezredekkel ezelőtti valós vagy elképzelt háborúk vagy bűntények újrarájátszásával, azaz reklámozásával sikert arató filmsorozatok is. Mert a tartalomkészítők és a terjesztők indítékától, szándékától függetlenül mindezeknek az úgynevezett „kulturális termékeknek” a hatása a reklámok hatásával azonos. Azonos eszközöket is használnak: az emberi kiválóságot, erőt, szépséget, eszességet, gazdagságot, a divatos megjelenést

vagy éppen a divatosan elhanyagolt, leromlott, rongyos és piszkos emberi külsőt csalátekként alkalmazzák a figyelem felkeltése érdekében. Közel hozzák nézőikhez ezeket az úgynevezett modern ideálokat. Első számú törekvésük ugyanis, hogy fogyasztóik éljék bele magukat valamelyik szereplő életébe, mert beleélés nélkül nincs azonosulás, azonosulás nélkül pedig nincs siker, nincs üzlet. Mindenki átélte már azt a pofonegyszerű helyzetet, hogy amikor a tévében a hős egy gusztusosan opálos pohárból hideg sört ivott, maga is készletet érzett, hogy meginduljon a hűtőszekrény felé. És ha nem talált hasonló sört és a szekrényben hasonló söröspoharat, elhatározta, hogy mielőbb beszerzi ezeket a fontos kellékeket.

Bizony, a filmek hatására nemcsak a sört és a poharat kívánjuk meg, de minden látott, élménnyé vált életmegoldás is belénk vésődik. Ha nem gyökereztek bele elég mélyen a szívünkbe a szeretet életmegoldásai, a keresztény értékek – például a megértés, a türelem, az önfegyelm, a megbocsátás, a remény –, akkor az erőszak kultusz életmintái könnyen sorsdöntővé válhatnak számunkra. Nem akarunk „pipogyáknak”, „lúzereknek” látszani, nem akarunk veszteni. Inkább leküzdjük jóra való hajlamainkat, és semmi áron nem tesszük le a fegyvert, nem fogadjuk el a másik ember számunkra hátrányos döntését, és nem remélünk magunknak jobb emberi kapcsolatokat a jövőben. Minél előbb véget akarunk vetni a problémának: meg akarjuk büntetni ellenfelünket, sőt, az ártatlant is, sőt, saját magunkat és az egész világot is. Nem fogjuk fel, hogy az erőszak nem hoz mást, csak pusztítást és pusztulást. Értelmetlen halált, a kiengesztelődés és a béke lehetősége nélküli, borzalmas veszteséget.